

А.Г. Бабенко (Дніпропетровська державна фінансова академія, Україна)
К.В. Бондаревська (Дніпропетровська державна фінансова академія, Україна)
**ТРУДОМІСТКІСТЬ ПРОДУКЦІЇ ЯК ОДИН ІЗ НАЙВАЖЛИВІШИХ
ПОКАЗНИКІВ В ГАЛУЗІ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА**

У статті приведено розрахунковий метод обчислення показників трудомісткості основних видів сільськогосподарської продукції на прикладі господарств Дніпропетровського регіону, обґрунтовано значення трудомісткості серед інших показників ефективності виробництва.

Ключові слова: трудомісткість продукції, сумарна трудомісткість продукції, продуктивність праці, затрати праці.

Форм. 2. Табл. 4. Рис. 2. Літ. 12.

А.Г. Бабенко (Днепропетровская государственная
финансовая академия, Украина)

К.В. Бондаревская (Днепропетровская государственная
финансовая академия, Украина)

**ТРУДОЕМКОСТЬ ПРОДУКЦИИ КАК ОДИН ИЗ ВАЖНЕЙШИХ
ПОКАЗАТЕЛЕЙ В ОТРАСЛИ АГРАРНОГО ПРОИЗВОДСТВА**

В статье приведен расчетный метод вычисления показателей трудоемкости основных видов сельскохозяйственной продукции на примере хозяйств Днепропетровского региона, обосновано значение трудоемкости среди других показателей эффективности производства.

Ключевые слова: трудоемкость продукции, суммарная трудоемкость продукции, производительность труда, затраты труда.

A.G. Babenko (Dnipropetrovsk State Academy of Finance, Ukraine)

K.V. Bondarevskaya (Dnipropetrovsk State Academy of Finance, Ukraine)

**LABOUR INPUT OF A PRODUCT AS A KEY
INDEX OF AGRARIAN PRODUCTION**

The article presents the calculation method for labour input of major kinds of agricultural products for agrarian enterprises of Dnipropetrovsk region and grounds the importance of labour input among other indices of production effectiveness.

Keywords: labour input of a product; total labour input; labour productivity; labour costs.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економічних відносин постає питання ефективного використання трудового потенціалу у сфері матеріального виробництва. Це стосується також і галузі сільського господарства.

Очевидно, що більш ефективно використання трудових ресурсів аграрних підприємств, ресурсного потенціалу сільського населення сприятимуть досягненню прискореного розвитку аграрного сектору.

Вагоме значення в економіці аграрних підприємств мають показники затрат праці (людино-годин) в розрахунку на одиницю продукції, або ж трудомісткість. На превеликий жаль, ось уже декілька років цей показник (трудомісткість продукції) в господарствах не обчислюється і не відображається в річному звіті. Відповідно, відсутні показники трудомісткості продукції в районному розрізі тощо.

Виникає об'єктивна необхідність відновлення показників трудомісткості, що поряд з іншими економічними показниками буде сприяти більш глибокому дослідженню основних тенденцій розвитку аграрного виробництва в регіонах України.

Практичне застосування показників трудомісткості продукції знаходиться на перетині найбільш актуальних питань сьогодення, оскільки стосується економічної, соціальної, організаційної та інших складових ефективного управління сільськогосподарським виробництвом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й практичні аспекти дослідження трудомісткості продукції висвітлено у наукових розробках зарубіжних і вітчизняних вчених.

Вагомий внесок у дослідження питань трудомісткості виробництва зробили такі вчені-економісти, як В.Г. Андрійчук [1], В.С. Дієсперов [3; 4], Н.М. Морозов [5], Р.І. Олексенко [6], Т.І. Олійник [8], О.І. Ярема [12] та інші. Проте питання відновлення показників трудомісткості продукції та їх розрахунку на сучасному етапі є актуальними в аграрних підприємствах України.

Метою дослідження є розробка методологічного підходу до визначення показників трудомісткості основних видів сільськогосподарської продукції розрахунковим методом, виконана на прикладі аграрних господарств Дніпропетровського регіону. Також до мети віднесено обґрунтування значення трудомісткості при проведенні аналізу ефективності управління трудовими ресурсами.

Основні результати дослідження. Трудомісткість у галузі сільського господарства являє собою економічний показник, що характеризує витрати живої праці (робочого часу) на виробництво одиниці продукції та знаходиться в оберненій залежності до продуктивності праці. Загальновідомо, що трудомісткість продукції (T) розраховується трудовим методом, який враховує витрати часу на виробництво або реалізацію одиниці сільськогосподарської продукції або на 1 грн. вартості продукції:

$$T = T\phi / ВП, \quad (1)$$

де $T\phi$ – фактичний фонд робочого часу, людино-годин; $ВП$ – обсяг виробництва продукції (в натуральному або вартісному виразі).

Показники затрат праці визначають діленням прямих затрат людино-годин, що виникають у процесі виконання технологічних операцій, на обсяг виробленої продукції. В літературних джерелах цей показник називають технологічною трудомісткістю [4, 232], який показує, скільки витрачено робочого часу на виробництво одиниці продукції.

Слід зазначити, що трудомісткість, розрахована по кожному виду продукції, є найбільш зрозумілим і порівняним показником затрат праці у часі й просторі. А тому трудомісткість може широко застосовуватися для порівняння в динаміці в аграрних підприємствах будь-якого регіону.

Показник трудомісткості має декілька переваг при аналізі діяльності підприємств, зокрема:

- відображає прямий зв'язок між обсягом виробленої продукції і затратами праці;
- дає можливість порівнювати затрати праці на виробництво однакових виробів на різних ділянках підприємства;

- відстежувати тенденції (динаміку) затрат живої праці та їхній зв'язок з продуктивністю праці та іншими економічними показниками на підприємстві.

Залежно від складу затрат праці прийнято виділяти такі види трудомісткості: технологічну, виробничу, повну, трудомісткість обслуговування виробництва і трудомісткість управління виробництвом.

Технологічна трудомісткість включає в себе всі затрати праці тільки основних робітників, які працюють на відрядній та погодинній оплаті праці.

Виробнича трудомісткість складається із затрат праці основних і допоміжних робітників.

Повна трудомісткість включає в себе затрати праці всіх категорій промислово-виробничого персоналу підприємства.

Трудомісткість обслуговування виробництва – це затрати праці лише допоміжних робітників.

Трудомісткість управління виробництвом включає в себе затрати праці управлінських працівників і службовців.

З метою визначення трудомісткості окремих видів сільськогосподарської продукції та відновлення цього показника пропонується використати розрахунковий метод. Це здійснюється за допомогою трьох прийомів.

Перший прийом: згідно з формою статистичної звітності №50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств» виділяються фактичні витрати на оплату праці у галузях рослинництва й тваринництва (табл. 1). На прикладі господарств Новомосковського району Дніпропетровської області за останні 4 роки (2007–2010 рр.) обчислюємо питому вагу затрат на оплату праці по кожному виду рослинницької й тваринницької продукції.

Таблиця 1. Динаміка витрат на оплату праці та їх питома вага на сільськогосподарських підприємствах Новомосковського району Дніпропетровської області*

Види продукції	2007		2008		2009		2010	
	тис. грн	€ %	тис. грн	€ %	тис. грн	€ %	тис. грн	€ %
Рослинництво, в т.ч.	10151,1	100	13772,2	100	15716,9	100	23672,9	100
Зернові і зернобобові	7227,3	71,2	10837,9	78,7	12101,2	77	15611,8	65,9
Соняшник	1859,8	18,3	2002,2	14,5	3107,8	19,8	5904,6	24,9
Цукрові буряки	330,3	3,3	72,2	0,5	-	-	442,4	1,9
Інші види	733,7	7,2	859,9	6,3	507,9	3,2	1714,1	7,3
Тваринництво, в т.ч.	5100,8	100	10465,5	100	11252,3	100	12493,7	100
Привіс ВРХ	1816,9	22,3	1849,7	17,7	1689,1	15	1441,7	11,5
Привіс свиней	3651,3	45,1	4920,6	47	5647,4	50,2	6521,6	52,2
Привіс птиці	30	0,4	28	0,3	56	0,5	19,9	0,2
Молоко	2800,6	32,1	3641	34,8	3815,2	33,9	4483,9	35,9
Інші види	2	0,1	26,2	0,2	44,6	0,4	26,6	0,2

* розраховано за даними статистичної звітності по Новомосковському району.

Другий прийом: обчислюємо сумарну трудомісткість продукції (Т) в галузях рослинництва і тваринництва: це добуток середньооблікової чисельності працівників галузі (Чобл), кількості відпрацьованих робочих днів протягом календарного року (Кдн), яка дорівнює 290; та середньої тривалості зміни

(Тзм), що становить 7 год. Таким чином, сумарна трудомісткість продукції обчислюється за формулою:

$$T = Чобл \times Кдн \times Тзм. \quad (2)$$

Конкретні розрахунки сумарної трудомісткості в галузях сільського господарства подані в табл. 2.

Таблиця 2. Розрахунки річної трудомісткості продукції в господарствах Новомосковського району Дніпропетровської області, авторська розробка

Вихідні показники	2007	2008	2009	2010
Галузь рослинництва				
Чисельність персоналу, осіб	1631	2052	1884	2610
Відпрацьовано робочих днів за рік	290	290	290	290
Середня тривалість зміни (годин)	7	7	7	7
Сумарна трудомісткість продукції рослинництва, тис. людино-годин	3310,9	4165,6	3824,5	5298,3
Галузь тваринництва				
Чисельність персоналу, осіб	1502	1156	952	1020
Відпрацьовано робочих днів за рік	290	290	290	290
Середня тривалість зміни (годин)	7	7	7	7
Сумарна трудомісткість продукції тваринництва, тис. людино-годин	3049,1	2346,7	1932,6	2070,6

Третій прийом: одержану розрахункову сумарну трудомісткість (людино-годин) в галузі рослинництва приймаємо за 100%. Потім розподіляємо сумарну трудомісткість на обсяги одержаної продукції пропорційно затратам на оплату праці.

Наприклад, в 2010 р. сумарна трудомісткість у галузі рослинництва складала 5298300 людино-годин. Із усіх затрат 65,9% припадає на зернові й зернобобові культури. Розділивши ці трудові затрати на кількість виробленої продукції, одержимо трудомісткість 1 ц продукції (3491579,7 людино-годин / 1642518 ц = 2,13 людино-годин).

Аналогічно розрахунки виконуються по інших видах рослинницької та тваринницької продукції (табл. 3).

Таблиця 3. Розрахункова трудомісткість продукції в аграрних господарствах Новомосковського району Дніпропетровської області (2010 рік), авторська розробка

Основні види продукції	Загальний обсяг виробництва продукції, ц	Питома вага витрат на оплату праці, %	Затрати праці, людино-годин	
			всього	на 1 ц продукції
Галузь рослинництва				
Зернові та зернобобові	1642518	65,9	3491579,7	2,13
Соняшник	408589	24,9	1319276,7	3,23
Цукрові буряки	125135	1,9	100667,7	0,80
Інші види продукції	x	7,3	x	x
Всього по рослинництву	x	100,0	x	x
Галузь тваринництва				
Привіс ВРХ	4697	11,5	238119	50,7
Привіс свиней	45561	52,2	1060853,2	23,72
Привіс птиці	140	0,2	4141,2	29,58
Молочо	95402	35,9	743345,4	7,79
Інші види продукції	x	0,2	x	x
Всього по тваринництву	x	100,0	x	x

Було також простежено тенденції затрат праці на 1 га сільськогосподарських культур і на одну голову худоби та птиці.

Як видно з табл. 4, трудомісткість рослинницької продукції у 2010 р. у порівняно з 2007 р. збільшилась. У той же період трудомісткість тваринницької продукції зменшилась.

Трудомістким видом продукції в рослинницькій галузі є цукрові буряки, в тваринницькій – молоко.

Таблиця 4. Динаміка затрат праці в рослинницькій та тваринницькій галузях Новомосковського району (людино-годин)*

Вид продукції	2007	2008	2009	2010	
				всього	в % до 2007
Галузь рослинництва (на 1 га)					
Зернові і зернобобові	50,3	69,2	64,5	67,1	133,4
Соняшник	54,3	47,4	51,2	59,4	109,4
Цукрові буряки	94,2	35,4	x	145,7	154,7
Галузь тваринництва (на одну голову худоби та птиці)					
Привіс ВРХ	125,0	88,0	86,1	79,3	63,4
Привіс свиней	63,3	49,6	41,6	38,6	61,0
Привіс птиці	1,4	0,8	1,1	0,5	35,7
Молоко	316,8	272,0	206,9	267,9	84,6

* розраховано за даними статистичних звітів по Новомосковському району.

Слід зазначити, що протягом 2005–2010 рр. сумарна трудомісткість сільськогосподарської продукції по Україні та по Дніпропетровській області зменшилась відповідно на 42,7% на 33,3%, що є позитивним явищем (рис. 1).

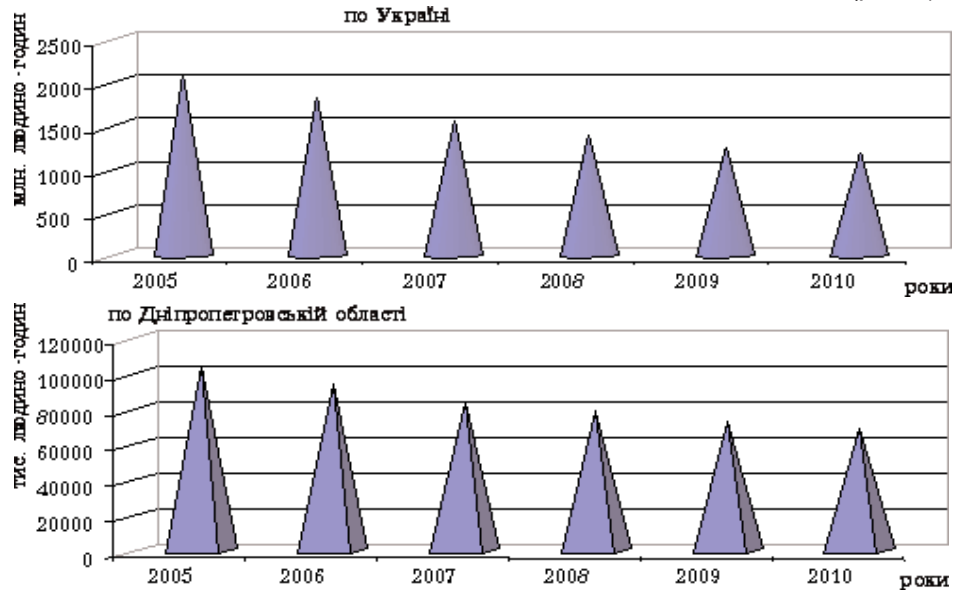

Рис. 1. Динаміка сумарної трудомісткості сільськогосподарської продукції в аграрних господарствах України та Дніпропетровського регіону, побудовано за авторськими розрахунками по формулі трудомісткості продукції та за допомогою [9; 10]

В аграрних господарствах Новомосковського району за період аналізу (2007–2010 рр.) сумарна трудомісткість мала свої особливості (рис. 2).

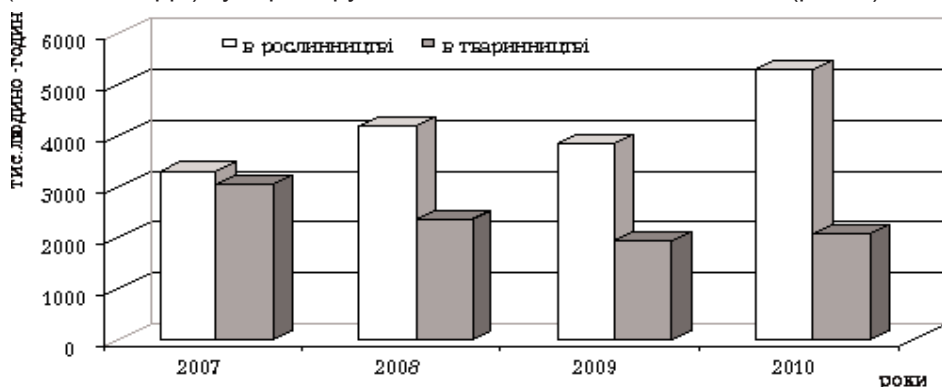

Рис. 2. Динаміка сумарних затрат праці на сільськогосподарських підприємствах Новомосковського району в галузях рослинництва і тваринництва, побудовано за авторськими розрахунками по формулі трудомісткості продукції та за допомогою [9; 10]

З метою зменшення трудомісткості продукції на сучасному етапі розвитку аграрного сектору є необхідним впровадження науково-технічних досягнень, новітніх технологій, а також раціональне використання фонду робочого часу, скорочення трудових затрат на виробництві. Слід також приділити увагу технічним та організаційним чинникам, які сприяють підвищенню продуктивності праці, скороченню трудомісткості продукції.

Висновки:

1. В обстежених аграрних господарствах Новомосковського району виконано аналіз показників трудомісткості продукції в галузях рослинництва й тваринництва. По окремих видах продукції затрати праці на одиницю виробів зменшуються, проте в деяких випадках трудомісткість зростає.

2. Розроблено методичні підходи до обчислення трудомісткості по всіх видах рослинницької й тваринницької продукції на основі розрахункового методу. Вихідними даними для виконання розрахунків є наступні:

- витрати на оплату праці у розрізі видів сільськогосподарської продукції, що подані в річному звіті підприємства (форма № 50-сг);

- обсяги виробництва сільськогосподарської продукції по її видах (річний звіт підприємства);

- середньооблікова чисельність персоналу підприємства в галузях рослинництва і тваринництва (річний звіт підприємства);

- сумарний обсяг затрат праці (людино-годин) в галузях рослинництва й тваринництва за формулою (2), що наведена в даній статті.

3. Вважаємо трудомісткість продукції досить важливим показником при аналізі економічної діяльності підприємств, а тому слід відновити цей показник у річній звітності сільськогосподарських підприємств. Це сприятиме більш ефективному аналізу використання праці, виявленню резервів підвищення продуктивності праці в аграрному секторі.

1. *Андрійчук В.Г.* Економіка аграрних підприємств. – 2-ге вид., доп. і перероблене. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. *Верхоглядова Н.І.* Управління трудовим потенціалом підприємств: Монографія. – Дніпропетровськ: Пороги, 2007. – 283 с.
3. *Дієсперов В.С.* Продуктивність праці – критерій стану і спроможності господарства // Україна: аспекти праці. – 2008. – №3. – С. 41–45.
4. *Дієсперов В.С.* Продуктивність сільськогосподарської праці: Монографія. – К.: ННЦ ІАЕ, 2006. – 274 с.
5. *Морозов Н.М.* Новая техника и прогрессивные технологии – важнейшие факторы повышения производительности труда в животноводстве // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2008. – №9. – С. 5–7.
6. *Олексенко Р.І.* Управління продуктивністю праці на підприємствах / Р. І. Олексенко // Агросвіт. – 2010. – №11. – С. 46–48.
7. *Олійник Т.* Удосконалення методів визначення вартісних показників продуктивності сільської праці // Україна: аспекти праці. – 2008. – №1. – С. 40–50.
8. *Олійник Т.І., Олійник І.О.* Продуктивність праці та структурні зміни в сільському господарстві // Економіка АПК. – 2006. – №4. – С. 122–127.
9. Сільське господарство Дніпропетровської області за 2010 рік: Статистичний збірник. – Дніпропетровськ: Головне управління статистики Дніпропетровської області, 2011. – 210 с.
10. Сільське господарство України за 2010 рік: Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2011. – 384 с.
11. *Щербак Л.В.* Трудомісткість операцій з виробництва сільськогосподарської продукції // Економіка АПК. – 2007. – №6. – С. 87–91.
12. *Ярема О.І.* Продуктивність та оплата праці в аграрному секторі регіону // Науковий вісник Національного аграрного університету. – Вип. 97. – К., 2006. – С. 105–108.

Стаття надійшла до редакції 19.12.2011.